

HUKUK UYGARLAŞTIRICI OLABİLİR Mİ? BENTHAM'IN ULUSLARARASI HUKUKA DAİR DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ^(*)

Dr. Ayşe Yaşar ÜMÜTLÜ^()**

*“Hukuk nedir? Hukukun bölümleri nelerdir?
Bu soruların konusu fizikî değil, mantıksal, ideal,
entelektüel bir çabadır. Yasalar hakkında sorulan
sorulara cevap vermek kolaydır ama ilginç değildir.”*

(J.Bentham, 1789, s. 152)

ÖZET

Bu makalede Jeremy Bentham'ın öncelikle genel anlamda hukukla ve sonrasında uluslararası hukukla ilgili düşünceleri analiz edilerek, “hukukun uygarlaştırıcı bir güç” olarak toplumsal sistemler içindeki rolüne dair düşünceleri ele alınmaktadır. Makale, Bentham'ın uluslararası ilişkilerde hukukun rolüne dair utilitarist (faydacı) etik bağlamındaki özgün bakış açısını inceleyerek bu yaklaşımın günümüz uluslararası hukukuyla nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Bentham'ın önerilerinin uluslararası toplumun hukuki normlarını ve uygulamalarını şekillendirmedeki etkilerini değerlendirmektedir. Böylece, Bentham'ın düşüncelerinin günümüz uluslararası hukuku ve toplumunun anlayışına nasıl bir zemin oluşturduğu konusunda önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu amaçla çalışmada ilk olarak Bentham'ın faydacılık felsefesi ve ilkelerini hukuk yapım sürecinde neden önemli bir ilkesel zemin olarak benimsediğine dair görüşlerine yer verilmiştir. Ardından uluslararası hukuka dair düşünceleri, uygarlaşmak ve hukuk arasındaki bağlantıya dair fikirleri incelenmiştir. Son olarak da uluslararası ceza hukukunun felsefi temellerine katkısı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Bentham, Uluslararası Hukuk, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ceza Hukuku, Hukuk Felsefesi.

^(*) DOI: 10.33432/ybuhukuk.1482102 - Geliş Tarihi: 10.05.2024 - Kabul Tarihi: 31.07.2024.

^(**) E-posta: ayumutlu.ajanda@gmail.com; Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0001-9500-5338>.

CAN LAW BE CIVILIZING? AN ANALYSIS OF BENTHAM'S THOUGHTS ON INTERNATIONAL LAW

ABSTRACT

This article analyzes Jeremy Bentham's thinking on law and specifically on international law, considering the role of "law as a civilizing force". The article examines Bentham's unique perspectives on the role of law in international relations and shows how these perspectives relate to contemporary international law. It also assesses the impact of Bentham's proposals on shaping the legal norms and practices of the international community. This analysis provides an important insight into how Bentham's thought underpins the understanding of contemporary international law and society. For this purpose, the study first examines Bentham's philosophy of utilitarianism and his views on why he adopted its principles as an important principle in the law-making process. Then, his thoughts on international law and his ideas on the connection between civilization and law are examined. Finally, his contribution to the philosophical foundations of international criminal law is presented.

Keywords

Bentham, International Law, International Relations, International Criminal Law, Law of Philosophy.

GİRİŞ

Hukukçu ve siyaset biliminde bir reformist olan Jeremy Bentham, modern faydacı geleneğin oluşmasında etkili bir isimdir. Kendisinden önce de faydacı felsefenin temel argümanlarını dile getiren düşünürler olmuştur fakat teoriyi sistematik biçimiyle ortaya koyan Bentham'dır. Üstelik faydacılık felsefesini, hukuk felsefesi ile politik ve sosyal gelişmenin önemli bir aracı haline getirdi¹. 1776'da yazdığı *Hükümet Üzerine Bir Fragman*'da hukukun yol gösterici ilkesi olarak faydacılık fikrinin savunucusu oldu. 1789'da yayınlanan *Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş* adlı eserinde, bir ceza hukuku teorisi geliştirmenin öncü adımı olarak faydacı teorinin temel unsurlarını detaylandırdı. Bu eser, ceza kanunu alanında üretilmiş utilitarist (faydacı) ilkelere dayanan kanunların bütüncül bir kanun kodeksi idi². Bentham'ın yazıları yasama alanına dair yaptığı çalışmaların etik, ontoloji, mantık gibi dallarından politik ekonomi, yargı idaresi, fakirlik yasaları reformu, hapisane reformu, ceza, polislik, eğitim, dini inançlar ve kurumlar, demokratik teori, hükümet ve idare, en nihayetinde ise uluslararası hukuka kadar genişlemişti³.

Bilindiği gibi Bentham'ın fikirlerini geliştirdiği dönem on sekizinci yüzyıl Avrupa aydınlanma sürecidir. Dönemin kabulleri nedeniyle 19. yüzyılda bilimsel içtihatların kapsamı oldukça genişlemişti⁴. Bentham bu bağlamda hukuk sistemine mantık ve ilkeleri çerçevesinden bakmanın değerine inanan bir düşünür olarak hareket etti. Bunun yanında hukuk teorilerinin analizinde ve derecelendirilmesinde (eylemlerin) *sonuçlarının* dikkate alınması gerektiğini düşündü.

¹ **Rosen, Frederick** (2004) "Bentham, Jeremy (1748-1832), Philosopher, Jurist, and Reformer", In Oxford Dictionary of National Biography, Oxford University Press.

² **Schofield, Philip** (2017) "Bentham, Jeremy", In The Wiley Blackwell Encyclopedia of Social Theory, John Wiley & Sons, Ltd., s. 1-3.

³ **Crimmins, James E.** (2023) "Jeremy Bentham", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/bentham/>> s.e.t. 20.1.2024.

⁴ **Heilbron, Johan/Magnusson, Lars/Wittrock, Björn** (1998) The Rise of The Social Sciences And The Formation of Modernity : Conceptual Change In Context, 1750-1850, KluwerAcademic Publishers.

Dolayısıyla hukuku analiz etmek için mantık ve akıl kavramlarını kullanarak hukuk çalışmalarına bilimsel bir bakış açısı getirmeyi amaçladığını ifade edebiliriz. Bu bağlamda bugünkü hukuki pozitivism anlayışının kurucu ismi Jeremy Bentham olarak düşünülmektedir. Böylece Bentham'ın faydacı felsefesi ve yasal reform önerileri İngiliz yasama tarihinde bir dönüm noktası oldu. Daha sonra analitik pozitivism teorisini kendisinden alan ve geliştiren John Austin, Bentham tarafından yetiştirilmiştir⁵.

Aslında Bentham aydınlanma dönemindeki anarşik safsatalara ve devrimlere karşıdır. Hatta İngiliz katı gelenekciliğine ve Avrupadaki otoriterliğe de karşı bir mücadelenin içindedir. Bunlardan uzak bir yaklaşımla faydacılık felsefesini ve bunun temel ilkelerine dayalı bir hukuk mevzuatı ile mevcut politikalarda tedrici reformlara yönelik fikirlerini geliştirir. *Tüm bu reformlar hukukun genel amaçlarıyla birlikte toplumları uygarlaştırıcı bir rolü de sağlamasını içermektedir*⁶. Bütün bu çabasındaki nihai hedefini, hükümetlerin ve yasa koyucuların en fazla sayıda insanın mutluluğunu sağlaması olarak savundu. Düşünceleri İngiliz hukukunun gelişiminde bireysellik anlayışı ve yasal reformlar üzerine oldukça etkili olmuştur⁷. Bu bakımdan da Jeremy Bentham çağdaş analitik hukukun önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir. Yazıları, hukuku araştırmak ve kavramak için bir yöntem olarak analitik hukukun büyümesine ilham kaynağı olmuştur.

Bentham hayatı boyunca etrafında, filozoflardan oluşan arkadaşlar ve öğrenciler topladı. En yakın arkadaşlarından biri de kendisi gibi faydacı bir filozof olan John Stuart Mill'in babası James Mill idi. Ölümünden sonra arkadaşları

⁵ **Padovani, Andrea/Stein, Peter G./Lobban, Michael** (2015) "The Age Of Bentham And Austin", In A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence, Springer Netherlands, s. 411-441. Ayrıca Bkz: **Mill, John S./Bentham, Jeremy/Austin, John** (1962) Utilitarianism, On liberty, Essay on Bentham: Together with selected writings of Jeremy Bentham and John Austin, World Pub. Co.

⁶ **Ayres, Robert U.** (2023) "Bentham and Utilitarianism", In The History and Future of Economics, Springer International Publishing AG, s. 113-126.

⁷ **Cello, Lorenzo** (2021) "Jeremy Bentham's Vision of International Order", Cambridge Review of International Affairs, V. 34, N. 1, s. 46-64.

Bentham'ın düzenli olarak oluşturduğu ham metinleri yeniden ele aldı. Böylece, çalışmalarından *Yargı Kanıtlarının Gerekçeleri*'nin 5 cildi (1827), John Stuart Mill tarafından ve *Safsatalar Kitabı* (1824) Peregrine Bingham tarafından tamamlandı. Her ne kadar Bentham tüm hayatını insan mutluluğunu artırmak amacıyla insanın yaşam standardını ve hukukun üstünlüğünü geliştirmeye adanmış olsa da ironik bir şekilde, hukuk ve mevzuat üzerine çalışmaları, kendisi öldükten çok sonra, yaşamı boyunca olduğundan çok daha fazla övgü ve takdir aldı.

I. HUKUK ANLAYIŞI BAĞLAMINDA FAYDACILIK TEORİSİ

A. GENEL OLARAK

Bentham'ın faydacılık teorisi, eylemleri ve yasaları, en fazla sayıda insan için en büyük mutluluğu teşvik etme amacına göre değerlendiren bir ahlak teorisidir⁸. Faydacılığın temel ilkesi, insan eylemlerinin genel refahı veya mutluluğu en üst düzeye çıkarma hedefine göre değerlendirilmesi gerektiği fikrine dayanır⁹.

Bentham, doğası gereği tüm insan eylemlerinin amacının, hazzı takip etmek ve acıdan kaçınmak olduğunu, bu haz arayışı ve acıdan kaçınmanın tüm ahlaki karar almaların temeli olduğunu iddia etti¹⁰. Belirli bir eylem veya yasanın yarattığı haz veya acının miktarını ölçmeye çalışsan, “hazcılık hesabı (hedonistic calculus)” adı verilen bir ölçüm sistemi geliştirdi¹¹. Bentham'a göre bu hesap, bir eylemin veya yasanın ahlâkî yönünü değerlendirirken yedi faktörü dikkate alır: *yoğunluk, süre, kesinlik, yakınlık veya uzaklık, verimlilik, saflık ve kapsam*. Bu

⁸ **Bentham, Jeremy** (1789) *An Introduction To The Principles Of Morals And Legislation*, Printed in the year 1780, and now first published, By Jeremy Bentham, of Lincoln's Inn, Esquire, printed for T. Payne, and Son, at the Mews Gate, s. 121.

⁹ **Bentham, Jeremy** (1776) *A fragment on government : being an examination of what is delivered, on the subject of government in general, in the introduction to Sir William Blackstone's Commentaries*. E. Wilson, s. 29; **Mill**, 1961.

¹⁰ **Bentham** (1776), s. 12, 27, 55.

¹¹ **Bentham** (1789), s. 22-24.

faktörler, eylemlerin ve yasaların ahlakiliğini değerlendirmenin sistematik ve nesnel bir yolunu sağlamayı amaçlamaktadır¹². Her bir faktöre karşılık şu sorular sorulabilir:

- Yoğunluk --Haz veya acı ne kadar yoğun?
- Süre --Haz veya acı ne kadar sürer?
- Kesinlik -Haz veya acının gerçekleşme olasılığı nedir?
- Yakınlık (veya uzaklık) --Haz veya acı ne kadar uzakta?
- Verimlilik --Hazzın başka hazlara yol açma olasılığı nedir?
- Safılık --Acının başka acılara yol açma olasılığı nedir?
- Kapsam --Hazdan kaç kişi etkilenir?¹³

Dolayısıyla hedonistik hesabın, ahlaki açıdan zor bir durumda nasıl hareket edeceği konusunda bireye bir karar prosedürü sağlaması beklenir. Bir ideal olarak bu yöntem, alternatif eylem yollarını değerlendirmek için hangi eylemin en iyi neticeye sahip olduğunu ve dolayısıyla doğru olduğunu belirleyecektir¹⁴. Bentham bu hesabın ceza hukuku reformu için de kullanılabileceğini savunmuştur. Ona göre belirli türde bir suç söz konusu olduğunda, bunun önlenmesi için gerekli asgari cezanın hesaplanması böylece mümkün olabilecekti.

Bentham'ın teorisi, toplum olarak korunması gereken ortak çıkarlar olmasına rağmen, tüm bireylerin aynı çıkarlara tek tek sahip olmadığını belirtir. Bu

¹² **Strauss, Loe** (2022) "The Hedonistic Calculus and the Problem of Courage" (356c- 359c), In Leo Strauss on Plato's "Protagoras", University of Chicago Press, s. 380-404; **Baujard, Antoinette** (2009) "A Return to Bentham's Felicific Calculus: From Moral Welfarism to Technical Non-Welfarism" The European Journal of the History of Economic Thought, V. 16, N. 3, s. 431-53.

¹³ Ayrıca bkz: **Sundem, Garth** (2009) If It Feels Good, Do It: Jeremy Bentham's Hedonistic Calculus, In The Geeks' Guide to World Domination, Crown/Archetype.

¹⁴ **Archambeault, William G.** (1979) Evaluating The Utility Of The Deterrent Residual In Predicting Deterrent Outcomes In A Self-Report Study: A Comparative Analysis Of The Beccarian And Benthamite Models Of Deterrence Theory, ProQuest Dissertations Publishing.

nedenle Bentham, yasadışı bir eylem için herhangi bir caydırıcılık ölçümünde farklı acı-zevk algılarının hesaba katılması gerektiğini ve caydırıcı bir etkinin mantıksal olarak ancak algılanan cezanın büyüklüğünün, suçla etkileşimden beklenen hazdan daha büyük olması durumunda ortaya çıkmasının beklenebileceğini ileri sürdü¹⁵. Ona göre, suçlularda karar almayı etkileyen birinci faktör amaçlarına ulaşma olasılıkları hakkındaki inançlarıdır. Bu, potansiyel bir suçlunun, başarı olasılığının yüksek olduğuna inandığı küçük bir “ödül” için de hareket edebileceği anlamına gelir. Öte yandan, büyük bir ödül için küçük bir şans da tercih edebilir. Ancak her iki durumda da başarı olasılığı hakkındaki inançları karar verme sürecini şekillendirmektedir¹⁶.

Karar almayı etkileyen bir başka psikolojik faktör, Bentham'ın *yakınlık* dediği, yukarıda bahsettiğimiz hedonistik hesaptaki unsur yani *zamandaki yakınlığı* kastettiği durumdur. Kişinin kararları üzerinde bir zevkin veya acının zamanlamasına ilişkin inançlarının önemli bir etkiye sahip olabileceğini düşünmüştür¹⁷. Potansiyel suçluların karar vermesinde cezada indirim ve başkaca olasılıkların rolü de önemlidir çünkü suç işlemekle elde edeceği ödülleri genellikle suçu gerçekleştirirken elde edilebilecektir ancak cezanın acılarını hesap etmek söz konusu olduğunda, buna düşük bir olasılık olarak bakabilir veya çok daha sonra gelecek yani uzak bir ihtimal olarak varsayabilir. Bentham, potansiyel suçluların bu inanç ve tutumlara sahip olması durumunda, caydırıcılığın oluşması için bir tehdit unsuru olarak cezanın şiddetinin arttırılması gerektiğini savundu¹⁸.

Ahlak felsefesinin, bireyin herhangi bir davranışa karar verme aşamasında seçeneklerini değerlendirmesi ve tercihini belirleyen nedir veya ne olmalıdır? sorgulamasına Bentham, bir kişinin gerçekleştirmesi gereken ahlaki açıdan doğru eylemin, seçenekleri arasında en fazla mutluluğu üreten eylem olması gerektiğini ileri

¹⁵ **Quinn, Michael** (2014) Bentham on Mensuration: Calculation and Moral Reasoning, *Utilitas*, V. 26, N. 1, s. 61-104.

¹⁶ **Bentham** (1789), s. 84.

¹⁷ **Bentham** (1789), s. 32.

¹⁸ **Bentham** (1789), s. 98.

sürdü. Buna göre, yanlış bir eylem, kişinin o anda üretmesi mümkün olan mutluluktan daha azını üreten eylemdir. Bentham'ın doğru eyleme ilişkin felsefi açıklaması, hazcı içsel değer teorisi olarak adlandırılan unsurlara dayanmaktadır¹⁹.

İçsel değerlerin iki türü vardır: içsel iyilik ve içsel kötülük.

(i) Özünde iyi olan tek şey hazdır;

(ii) Aslında kötü olan tek şey acıdır²⁰.

Bentham, hazzın yanı sıra (zenginlik ve sağlık gibi) pek çok şeyin iyi olduğu kabul edilirken, ancak özünde iyi olmadığını düşünmüştür. Onların iyiliği *araçsaldır*. Bu demek oluyor ki, bu araçsal nitelikte olanlar iyidirler çünkü haz üretmeye eğilimlidirler veya ağrıyı azaltma ya da oluşmasını engelleme eğiliminde oldukları için iyidirler. Acının yanı sıra (yoksulluk ve hastalık gibi) pek çok durumun da kötü olsa da, ancak özünde kötü değildir. Araçsal olarak kötüdürler, çünkü acı üretmeye eğilimlidirler veya hazzı azaltma ya da gerçekleşmesini engelleme eğiliminde oldukları için kötüdürler²¹.

Bentham'ın eylem faydacılığının, bir failin seçeceği doğru eylemin, en fazla mutluluğu üretecek olan eylem olması gerektiğini ileri sürdüğünü söylemiştik. Ancak Bentham'ın içsel değer hakkındaki düşüncesi hakkında biraz daha açıklama gerekebilir. Şöyle ki, haz ona göre aynı zamanda toplumsal bir fayda üretir ve bir eylem ne kadar çok faydaya sebep olursa sonuç da o kadar iyi olur. Bu bağlamda Bentham bir cezanın sebep olacağı acının, önlediği daha büyük ve toplumsal acılardan yeterince ağır bastığı durumlar olabildiği için bu durumlarda cezanın kesinlikle doğru olduğuna inanmıştır²².

¹⁹ **Bentham** (1789), s. 98; ayrıca bkz: **Feldman, Fred** (2004) *Pleasure and the Good Life: Concerning the Nature, Varieties, and Plausibility of Hedonism*, 1st edition, Clarendon Press.

²⁰ **Bentham** (1789), s. 51.

²¹ **Bentham** (1789), s. 25, 31-32, 55, 65; **Marciniak, Angela** (2017) "Prevention of Evil, Production of Good": Jeremy Bentham's Indirect Legislation and Its Contribution to a New Theory of Prevention", *History of European Ideas*, V. 43, N. 1, s. 83-105.

²² **Bentham** (1789), s. 101.

Bu nedenle Bentham, faydacı hesaplamaların hem mağdurların hem de suçluların haz ve acılarını hesaba katabileceğini savundu. Ona göre, suçlunun herhangi bir birey gibi toplumun bir üyesi olduğu da unutulmamalıdır ve başkalarının çıkarları kadar onun da çıkarlarına yönelik düzenlemeler yapılması için pek çok neden vardır. Çünkü onun refahı, görece toplumun refahıdır; toplumun acı çekmesi onun da acısıdır. Bu nedenle de suçlunun çıkarlarının kısmen toplumun geri kalanının çıkarlarına feda edilmesi doğru olabilir ancak tamamen göz ardı edilmesi asla doğru olamaz²³. Bentham, aslında herhangi bir faydacı yasa koyucunun, eylemlerin araçsal değerine ilişkin kesin niteliklerde hesaplamalar yapabileceğini düşünmemektedir. Ancak öldürme veya çalma gibi eylemlerin olumsuz değerinin en azından tahmin edilebilmesi nedeniyle genellikle makul tahminlerin yapılabileceğini savundu²⁴.

Bu nedenle de faydacı bir ceza hukuku sisteminin amacı, Bentham'ın terminolojisine göre yanlış eylemlerin sayısını azaltmak olacaktır. Çünkü eğer bir hukuk sistemi zararlı eylemlerin sayısını azaltırsa, toplumdaki mutluluk miktarının ve dolayısıyla içsel değer miktarının artması muhtemeldir, diyebiliriz. Bu nedenle Bentham *Principles of Morals and Legislation* eserinde, ahlak ilkelerini ve psikolojik teorileri bir araya getirdi ve suçluların ne derece ağır şekilde cezalandırılması gerektiği konusunu bu bağlamda ele aldı. Dolayısıyla Bentham'ın suç azaltma stratejisi, çağdaş hukuktaki *caydırıcılık* dediğimiz niteliğe tekabül etmektedir. Yasa, suçluların cezalandırılacağını duyurur ve böylece potansiyel suçluların karar verme mekanizmalarına etki etme ve hatta değiştirme görevi görür. Cezalar iyi tasarlandığında, potansiyel suçlular bu cezalara maruz kalma riskine girmemeyi seçecek ve ortaya çıkarabilecekleri zarar önlenmiş olacaktır. Bu nedenle caydırıcılık, acı veren veya hazzı azaltan olayların meydana gelmesini önleyecek araçsal bir değere sahiptir²⁵.

Bentham, caydırıcılık için yalnızca cezaların duyurulmasının değil, aynı zamanda bir kişinin yasayı ihlal etmesi durumunda uygulanmasının da elbetteki

²³ **Bentham** (1789), s. 152.

²⁴ **Bentham** (1789), s. 84.

²⁵ **Bentham** (1789), s. 85, 95.

gerekli olduğunu savundu. Caydırıcı cezalar sistemi, potansiyel suçluları, suç işlemleri halinde acı verici sonuçlarla tehdit eder; suç işledikleri tespit edilirse de tehdidini gerçekleştirir. İdeal durumda, tehditler mükemmel bir şekilde tasarlanmış olmalı ve hiç kimse kanunları ihlal etmemelidir²⁶. Bu nedenle faydacı bir ceza hukuku sisteminin amacının, suç miktarını veya kötü niyetli eylemlerin sayısını azaltmak olacağını belirtmiştik. Ancak faydacılık, caydırıcı cezaların ne kadar ağır veya hafif olabileceğine dair kısıtlamalar da öngörür. Yani bir ceza, potansiyel suçluları caydırarak yanlış davranışın miktarını azaltsa bile, iki farklı şekilde yanlış olduğu iddia edilebilir. Örneğin ceza fazla hoşgörülü olabilir: Eğer daha şiddetli olsaydı, daha fazla yanlış yapmayı önleyebilir ve dolayısıyla daha fazla genel mutluluk yaratabilirdi. İkinci ihtimal ise ceza çok ağır olabilir. Eğer daha hoşgörülü olsaydı, daha fazla genel mutluluğa hizmet edebilir. Dolayısıyla Bentham'ın bazı caydırıcı cezaların çok ağır olması halinde bu tür cezaları *faydasız* olarak nitelendirdiğini söyleyebiliriz²⁷. Ona göre, böyle bir cezanın yaratacağı fitne, engellediğinden daha büyük olur. Hüküm giymiş bir suçlunun cezasının uygunluk derecesine karar veren faydacı bir yargıç düşünecek olursak böyle bir yargıcın teorik olarak, toplumdaki herkes (suçlu dahil) için en genel mutluluğu cezalardaki hangi şiddet düzeyinin üreteceğini belirlemeye çalışması gerekmektedir²⁸.

Ayrıca Bentham cezanın iki etkisine odaklanır: cezalandırılan suçlunun yaşadığı acı ve gelecekteki olası suç mağdurlarının acısının önlenmesi. Faydacı bir yargıcın ceza kararları vermesine yardımcı olacak bir dizi kuralı bu amaçla tartıştı. Bu nedenle de daha fazla fitneye sebep olan suçlar, ona göre daha ağır cezalar gerektirir²⁹. Yine bu bakımdan, cinayetin cezası, araba çalmanın cezasından daha ağır olmalıdır. Elbette, bir kişinin hayatını kaybetmesi, toplumdaki mutluluk miktarında, bir bireyin arabasının kaybından daha büyük bir azalmayı tem-

²⁶ **Draper, Anthony J.** (2002) "An Introduction to Jeremy Bentham's Theory of Punishment", *Journal of Bentham Studies*, V. 5, N. 1, s. 1-17.

²⁷ **Bentham** (1789), s. 95.

²⁸ **Ferraro, Francesco** (2013) "Adjudication and Expectations: Bentham on the Role of Judges", *Utilitas*, V. 25, N. 2, s. 140-60.

²⁹ **Bentham** (1789), s. 147, 153, 156.

sil eder. Fakat faydacı bir yargıcın yalnızca belirli bir suç türünün ne kadar zarara yol açtığını değil, aynı zamanda farklı şiddet seviyelerindeki cezaların kaç suçu önleyeceğini de dikkate alması gerekir³⁰.

Bentham, burada bizden iki cezanın genel olarak toplumdaki mutluluk miktarı (veya içsel değeri) üzerindeki etkilerini karşılaştırmamızı istemektedir. Dolayısıyla, faydacılık bir ideal olarak hafif veya ağır ceza seçeneklerinin ve cezanın kendisinin insanların mutluluğu üzerinde yaratacağı etkilerini bu boyutlarıyla dikkate alınmasını gerektirir: Örneğin, çeşitli yaptırım seçeneklerinin vergi mükelleflerine maliyeti, mağdurların ve suçluların aileleri üzerindeki etkileri³¹. Cezaların sağladığı caydırıcılık miktarları için en azından yaklaşık sayısal değerlere sahip olmaları gerekecektir.

Görüldüğü gibi Bentham dört ana hedefe ulaşarak toplumun mutluluğunu sağlamayı arzulamaktadır. Hukuk mevzuatının amacı ekonomik anlamda refahı, toplumsal kaynaklarda bolluğu sağlamak, eşitliği gözetmek ve güvenliği sağlamak olmalıdır³². Fakat itibarın, zenginliğin ve sosyal statünün korunmasıyla bağlantılı olduğu için yasal kontrolün bu dört hedefi arasında *güvenlik* en önemlisidir³³. Üstelik ona göre hukuki kontrolün temel amacı özgürlük değil, güvenlik ve eşitlik olmalıdır³⁴.

Bentham, tüm yasaların faydacılığın etik ilkelerine göre değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Çünkü faydacılık etiğine göre faydacı olmak, öncelikle bir psikolojik egoist olmak yani temel insan davranışlarına ilişkin belirli bir görüş sahibi olmak, bununla birlikte kamu siyasetinin, bireysel yararın ortak yararlarla uyumluluğunu ve sürekliliğini göz önünde bulundurarak, en yüksek sayıda birey için en fazla faydayı sağlamaya çalışmak ilkesine bağlılık ve bireylerin kendi çıkarlarıyla toplumdaki ortak yararı nasıl özdeşleştirebileceğini açıklayabil-

³⁰ Bentham (1789), s. 81.

³¹ Bentham (1789), s. 87-89, 35.

³² Bentham (1789), s. 139.

³³ Bentham (1789), s. 111.

³⁴ Bentham (1789), s. 13; Burns, James H. (2005) "Happiness and Utility: Jeremy Bentham's Equation", *Utilitas*, V. 17, N. 1, s. 46-61.

mek demektir³⁵. Bentham'a göre, bir yasanın iyi ya da kötü olması, toplumun genel mutluluğunu artırıp artırmadığına bağlı olması gerektiği buraya kadarki kısımda açıklanmış oldu³⁶. Bentham'ın bu kapsamdaki faydacılık prensipleri hukuk biliminde, bugüne kadar içtihat hukuk teorileri ve yasa koyucuların bu teoriler hakkında bilgilendirilmesi kapsamında kalıcı bir etki oluşturmayı başarmış teorik bir temeli oluşturduğunu ifade edebiliriz³⁷.

Hukuk teorilerinin temel ilkeleri kastedildiğinde özellikle de İngiliz hukukunun yeni yasalarını düzenlemek için yargıç uygulamalarını bir hukuk yöntemi olarak benimsediği *Common Law* uygulamaları içtihatlar sistemi olarak adlandırılır³⁸. Dolayısıyla Bentham, içtihatların nasıl uygulanması gerektiğine dair de fikirlerini ortaya koymuştur. İchtihatları *açıklayıcı* ve *normatif* (veya *kural koyucu*, *kısıtlayıcı*) *ıchtihat* olarak ikiye ayırmayı tercih etmiştir³⁹. Açıklayıcı veya analitik içtihat, ahlaki veya ahlak dışı niteliğine bakılmaksızın hukuk yapımıyla ilgilidir. Öte yandan *normatif içtihat*, yasa bilimiyle, yani hukukun ne olması gerektiğiyle ilgilidir. Kısaca *açıklayıcı içtihatın* işlevi hukukun ne olduğunu tespit etmek, *normatif içtihatın* işlevi ise hukukun ne olması gerektiğini tespit etmektir⁴⁰. En nihayetinde Jeremy Bentham bir pozitivist düşünür olarak, hukuku bir devlette hükümdar tarafından tasarlanan veya benimsenen bir iradeyi beyan eden, belirli bir kişi veya kişiler sınıfı tarafından somut bir davada gözlemlenecek davranışa ilişkin işaretler topluluğu olarak açıkladığını görüyoruz⁴¹.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Bentham, faydacılığın temel ilkelerini çok çeşitli sosyal ve politik meselelere uyguladı; hapishane reformu, yasal düzenleme ve

³⁵ Sverdlik, Steven (2023) Bentham's An Introduction to the Principles of Morals and Legislation: A Guide, 1st edition, Oxford University Press.

³⁶ Bentham (1789), s. 61, 63.

³⁷ Bentham (1789), s. 70, 74.

³⁸ Hovell, Devika (2023) "The 'Common Law Method': British Approaches to the Development of International Law", British Yearbook of International Law.

³⁹ Bentham (1789), s. 149.

⁴⁰ Bentham/Everett (editör), (1945), s. 53.

⁴¹ Bentham (1789), s. 152- 155.

ölüm cezasının kaldırılması gibi reformları savundu⁴². İngiltere'de kamu politikası ve yönetim alanları da böylece Bentham'ın fayda temelli felsefesine dahil olmuştur. Topluma mümkün olduğu kadar faydalı olacak kurumların ve yasaların oluşturulması gerektiğini düşündü⁴³. Genel olarak argümanlarının, eşit hakların geliştirilmesini, kaynakların adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamayı ve insanların çoğunluğunu mümkün olduğunca mutlu edecek koşulları oluşturmayı içerdiği görülür⁴⁴. Bentham'ın faydacılığının zevk ve acının ölçülmesine ve birleştirilmesine güçlü bir vurgu yaptığını fark etmek önemlidir. Bentham'ın fayda teorisinin mühim bir etkiye sahip olmasına rağmen, daha sonraki filozoflar ve entelektüeller tarafından yapılan eleştiriler ve düzenlemeler faydacı ideolojiyi geliştirmiştir. Böylece Bentham da bireysel ve toplumsal mutluluk arasında çatışmalar olabileceğini kabul etmiştir. Bu eleştiriler, sonraki dönem faydacı filozofların hukuka katkıları niteliğinde ayrı bir yazının konusu olabilir. Ancak Bentham eleştiriler sonrası dönemde, bireylerin, toplumun daha büyük iyiliği için bireysel mutluluklarını feda etmeye istekli olmaları gerektiğini de savunmuştur.

B. FAYDACILIK BAĞLAMINDA ADALET

Bentham'a göre adalet, mümkün olduğu kadar çok bireyin mutluluğunu en üst düzeye çıkarmak için oluşturulmuş bir sosyal yapıdır. Bu nedenle Bentham, eylemlerin mutluluğu artırma ve acıyı azaltma kapasitelerine göre değerlendirilmesi gerektiğini belirten fayda ilkesinin adaletin temeli olması gerektiğini vurguladı. Hukuk sisteminin amacının insanların genel refahını ve mutluluğunu teşvik ederek adil bir toplum yaratmak olduğuna inanmıştır⁴⁵. Hukuk sisteminin, sadece yanlış yapanları cezalandırmak yerine, zararı önleyecek ve olumlu sonuçları teşvik edecek şekilde

⁴² **Bentham** (1789), s. 97; **Yıldız, Elif Çağla** (2016) "Jeremy Bentham'ın İdam Cezasına Yaklaşımı", Hukuk Felsefesi Arkivi, s. 428-431.

⁴³ **Bentham** (1776), s. 12, 69.

⁴⁴ **Hollander, Samuel** (2020) "Bentham, Utilitarian Ethics and Distributive Justice" A History of Utilitarian Ethics, 1st edition, Routledge, s. 215-36.

⁴⁵ **Kelly, Paul. J.** (1989) "Utilitarianism and Distributive Justice: The Civil Law and the Foundations of Bentham's Economic Thought", Utilitas, V. 1, N. 1, s. 62-81.

tasarlanması gerektiğini savundu. Bentham ayrıca adaletin tarafsız ve objektif olması gerektiğini ve hukukun, sosyal statüleri veya konumları ne olursa olsun tüm bireylere eşit şekilde uygulanması gerektiğini ifade etmiştir⁴⁶. Yetkililerin keyfi güç kullanmasını eleştirerek, hukuk sisteminin tutarlı bir şekilde uygulanan açık, nesnel kurallara dayanması gerektiğini vurguladı⁴⁷.

Dolayısıyla Bentham adaletin genel refahı teşvik eden ve zararı önleyen objektif ilkelere dayanması ve hukuk sisteminin bu hedeflere tarafsız ve tutarlı bir şekilde ulaşacak şekilde tasarlanması fikrini savunmuştur⁴⁸. Açıkcası onun düşüncesinde faydacılık ilkesi, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları gibi çok sayıda insana dayanılmaz acı ve mutsuzluk veren suçları konu alan uluslararası hukuk dalının da temelini oluşturuyor⁴⁹. Bunlar, doğası gereği insan topluluklarının refahına ve hatta varlığına saldıran suçlardır. Bu suçlar aynı zamanda dünya toplumunun daha fazla acı ve mutsuzluğa yol açmasına, çatışmaların tırmanmasına, daha geniş güvenlik risklerine, insani krize vb. yol açma potansiyeline de sahiptir⁵⁰.

Bu nedenle, faydacı önermelere dayanarak, bu tür soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları gibi suçların sorumluluğunu taşıyan veya işleyenlerin kovuşturulması ve cezalandırılması şeklinde acı çektirmek için geniş bir hukuk alanına ihtiyaç vardır. Temel motivasyon bu tür suçların gelecekte tekrar işlenmesini önlemek olacaktır; nihai amaç ise bu tür suçların tamamen ortadan kaldırılmasıdır⁵¹. Hukukun bu tür suçların önlenmesinde veya ortadan kaldırılma-

⁴⁶ **Bentham** (1776), s. 38.

⁴⁷ **Schofield, Philip/Tasioulas, John/Albrecht, Kristin** (n.d.) Bentham, Jeremy: On Justice. In Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy, Springer Netherlands, s. 259-264.

⁴⁸ **Bentham** (1776), s. 26, 63, 72.

⁴⁹ **Schofield, Philip** (2013) "The Legal and Political Legacy of Jeremy Bentham", Annual Review of Law and Social Science, V. 9, N. 1, s. 51-70.

⁵⁰ **Pitts, Jennifer** (2003) "Legislator of the World? A Rereading of Bentham on Colonies", Political Theory, V. 31, N. 2, s. 200-234.

⁵¹ **Kaino, Michihiro** (2022) "Bentham as a Theorist of the Rule of Law and His Idea of Universal Interest", Ratio Juris, V. 35, N. 1, s. 55-70.

sında etkili olup olmadığını sorgulayan Bentham, geniş bir yelpazede argüman ve bakış açısı sunmaktadır. Ceza hukuku da dahil olmak üzere hukukun uygarlaştırıcı işlevleri hakkında böylece bütüncül hukuk anlayışına dair fikirleri içinde yer vermektedir⁵². Ancak kendisi, yasanın bu tür işlevleri yerine getirebilmesi için karşılaması gereken bir dizi koşulun bulunduğu konusunda da uyarmıştır⁵³. Ona göre, mevzuat, genel mutluluğu en üst düzeye çıkaracak şekilde iyi tasarlanmalı ve sağlam ilkelere dayanmalıdır; kurumlar, yolsuzluk ve diğer olumsuz uygulamalarla mücadele edecek mekanizmaların olması gerektiği dikkate alınarak yeniden tasarlanmalıdır. Gecikmelerin ve yüksek masrafların önlenmesi için araştırma ve yargılamaların etkin bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir⁵⁴.

Buraya kadar Bentham'ın fikirlerinin modern ceza adaleti sistemlerinin gelişimini etkilediği yönlerden öncelikli olarak cezanın amacına yönelik söylemine faydacı etik ve adalet açısından baktık. Anlaşıyor ki, Bentham, cezanın amacının intikam almaktan ziyade suç davranışını caydırmak ve toplumu korumak olması gerektiğine inanmaktaydı. Bu nedenle cezaların işlenen suçun ciddiyeti ile orantılı olması ve tekrar suç işleme olasılığı gibi faktörlerin dikkate alınması gerektiğini savundu⁵⁵. Ayrıca Bentham, rehabilitasyonun ceza adaleti sisteminin önemli bir bileşeni olması gerektiğini de vurgulamaktadır. Dolayısıyla suçlulara, topluma yeniden entegre olmalarına ve gelecekte suç teşkil edecek davranışlarından kaçınmalarına yardımcı olacak eğitim ve öğretim sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu fikirleri, genellikle suçlulara yönelik eğitimsel ve mesleki programları içeren modern ıslah sistemlerinin gelişimini etkilemiştir⁵⁶. Bununla bir-

⁵² **Bentham** (1776), s. 43-54; **Bentham** (1789), s. 153.

⁵³ **De Champs, Emmanuelle** (2011) "Constitution And The Code: Jeremy Bentham On The Limits Of The Constitutional Branch Of Jurisprudence: Jeremy Bentham's Theory Today", *The Tocqueville Review*, V. 32, N. 1, s. 21-42.

⁵⁴ **Bentham** (1776), s. 54-59; ayrıca bkz **Dinwiddy, John R.** (1989) "Bentham on Invention in Legislation", *Enlightenment and Dissent*, N. 8, s. 25.

⁵⁵ **Rossmo, D. Kim/Summers, Lucia** (2021) "Bentham and the Philosophical Nature of Preventive Policing", *International Criminal Justice Review*, V. 31, N. 3, s. 263-265.

⁵⁶ **Bentham** (1789), s. 39-41; **Weinreich, Spencer J.** (2021) "Panopticon, Inc.: Jeremy Bentham, Contract Management, and (Neo) Liberal Penalty", *Punishment & Society*, V. 23, N. 4, s. 497-514.

likte Bentham, önlemenin ceza adaletinin çok önemli bir yönü olduğunu savunmuştur. Suç oranlarını azaltmak için polis varlığının artırılması ve suç önleme programları gibi tedbirlerin gerekli olduğunu vurguladı. Bu fikirleri ile de, modern suç önleme stratejilerinin gelişimine katkıda bulunmuştur⁵⁷.

C. FAYDACILIK EKSENİNDE SUÇ TÜRLERİ, HUKUKİ SÜREÇLER VE HAKSIZ FİİL

1. Suç Türleri

Bentham faydacı önermelere dayanarak suçların ayrıntılı bir sınıflandırmasını sunmaktadır. Amacı suç tanım ve sınıflandırmasını faydacı bir ceza teorisine uygun olarak inşa etmektir. Bentham suç tanımlamalarına ilişkin dört ana kategori oluşturur. Bunlar; (i) özel suçlar; (ii) yarı kamusal suçlar; (iii) kişisel suçlar ve (iv) kamusal suçlar. Kategoriler farklı zarar türlerine ve bunların nasıl ortaya çıktığına karşılık oluşturulmuştur⁵⁸. Özel suçlar, bir kişinin bir veya daha fazla kimliği belirlenebilir kişiye zarar vermesini içerir. Zarar, diğer kişinin vücuduna (fiziksel saldırıda olduğu gibi) veya zihnine (şiddet veya taciz tehdidinde olduğu gibi) karşı yapılabilir. Diğer zarar türleri arasında, bir kişinin malına zarar vermek veya onu çalmak ya da örneğin onun sabıkalı olduğu gibi yalan bir iddia ile itibarına zarar vermek yer alır. Özel suçlar en bilinen suç türlerini içerir: cinayet, tecavüz ve hırsızlık⁵⁹. Yarı kamusal suçlar, sınırlı insan gruplarına zarar verme riski taşır. Bunlar, patlayıcıları güvenli bir şekilde kullanmamak gibi dikkatsiz eylemlerin yanı sıra, örneğin etkisiz ilaçların satılması yoluyla bilerek risk oluşturmayı da içerir⁶⁰. Kişinin kendini ilgilendiren suçlar, kişinin kendine zarar vermesini içerir ve dört kategoriden en ilginç olanıdır. Bentham, o zamanlar İngiltere’de ve başka yerlerde tanınan, kendini ilgilendiren suçların birçoğunun, bunları gerçekleştiren bireylere gerçekten zarar verip vermediği konusunda

⁵⁷ **Bentham** (1789), s. 111-134; **Scott, Jacques** (2021) “The Story of Jeremy Bentham on Police: Bridging the Bentham Project to Criminology”, In *Jeremy Bentham on Police*, UCL Press, s. 3.

⁵⁸ **Bentham** (1789), s. 110.

⁵⁹ **Bentham** (1789), s. 139.

⁶⁰ **Bentham** (1789), s. 141.

büyük şüphelerini dile getirmiştir. şüphecidir çünkü insanların genel olarak onlara neyin zevk verdiğini bildiğine inanmaktaydı. Dolayısıyla, ona göre, yasa koyucular bir eylemi, onu gerçekleştiren kişilere zarar verdiği gerekçesiyle yasaklıyorsa, yasa koyucuların yanılma olasılığı yüksektir ve aslında onlara zarar vermemektedir. Bentham, diğer eylem türlerinin yanı sıra intihar, sarhoşluk ve kumardan, kişinin kendisiyle ilgili olası suçlara örnek olarak bahsetmiştir. Ayrıca kamu suçları, tüm topluma zarar verme riski taşıyan eylemleri içermektedir. Bentham, vergi kaçakçılığı, kamu görevlilerine rüşvet ve vatana ihanet dahil olmak üzere hükümetin operasyonlarını etkileyen eylemlere de yer verdi⁶¹.

Öte yandan Bentham'ın faydacı ceza kanunu projesi, birçok olası suçtan hangerinin fiilen yasal olarak yasaklanması gerektiğinin belirlenmesi, bu suçların kesin hukuki tanımlarının verilmesi ya da bu tür suçları işleyenlere verilecek cezaların belirtilmesi gibi çok önemli bazı hususları düzenlemekte yetersiz kalmıştır.

Sadece yaptığı “Suç Türleri”nde açıklanan bir eylem türünün suç olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını belirlemeye yönelik faydacı bir yaklaşımın en az iki adım içermesini önermektedir. İlk olarak, bu tür bir eylemin genel olarak fesda yol açıp açmadığının belirlenmesi gerekir⁶². Bentham, öldürme gibi bir eylem için bunun kolay olacağını düşünür. Ancak vergi kaçakçılığı gibi, fesatlığı incelikli ve bazen de belirsiz olan bir eylem için bu kolay olmayacaktır. İkinci adım, genel olarak zararlı olduğu tespit edilen eylemlerle ilgilidir. Daha sonra bu tür eylemleri cezalandırmanın faydalı olup olmadığını belirlemek gerekir. Ancak bu aynı zamanda bu tür bir eylemin cezalandırılmasının gerekip gerekmediğini belirlemeye de yardımcı olacaktır⁶³. Bir eylem türünün her iki fayda testini de geçtiğini varsayarsak, suçun kesin ve net bir tanımını yapmak gerekli olacaktır. Bunun önemli bir nedeni caydırıcılığın daha iyi sağlanmasıdır. İnsanların yasak olduğunu bildikleri eylemleri yapmaktan kaçınma olasılıkları daha yüksektir. Bir diğer nokta da, bir eylem türü genel olarak zararlı olsa bile, öyle olmayan örneklerin de olabileceğidir. Bentham, “bazı durumlarda bir insanı öldürmenin bile toplumsal olarak

⁶¹ **Bentham** (1789), s. 141- 42.

⁶² **Bentham** (1789), s. 112.

⁶³ **Bentham** (1789), s. 108-119.

yararlı bir eylem olabileceğini” vurguladı⁶⁴. Faydacılık genellikle bu tür durumlarda (örneğin meşru müdafaa durumunda) öldürme yasağına istisna getirilmesinden yanadır ve fakat bunların da açıkça belirtilmesi gerekir.

2. Hukuki Süreçler

Ayrıca Bentham ceza davalarında hukuk sürecinin önemine (toplumsal faydanın davaların mümkün olan en kısa sürede tamamlanmasında gerçekleşeceği kabulünden hareketle) özellikle vurguda bulunur. Sanık durumundaki bireylerin adil yargılanma hakkına, hukuki temsil hakkına ve tarafsız bir jüri tarafından yargılanma hakkına sahip olması gerektiğini savunur⁶⁵. Bu fikirleriyle de adil yargılanmaların sağlaması için güvenceler sağlayan modern hukuk sistemlerinin gelişimine katkıda bulunmuştur⁶⁶. Mevzuatın ve uygulamanın reformu Benthama göre devam eden bir süreçtir. Reform çabaları çeşitli grupların çıkar temelli direnişine her zaman yol açmaktadır. İngilterede Bentham’ın bu görüşleri de başlangıçta oldukça radikal bulunmuş fakat zamanla etkili olmuştur. Bu nedenle, reformlara ve mevzuatın iyileştirilmesine olanak sağlayan koşulların nasıl oluşturulacağına ilişkin stratejik düşünce üretilebilmesi son derece önemlidir⁶⁷.

3. Haksız Fiil

Bentham’ın anglo sakson hukukun içtihat teorisi bağlamında haksız fiil hukukunda da çeşitli düzenlemeleri olmuştur. Örneğin Bentham, haksız fiil hukukunun amacının, haksız fiil işleyenleri cezalandırmaktan ziyade, başkalarının neden olduğu zararları tazmin etmek olması gerektiğini savunmuştur. Tazminatın tıbbi tedavi maliyeti ve kaybedilen ücretler gibi objektif kriterlere dayanması gerektiğini vurguladı⁶⁸. Bununla birlikte Bentham sorumluluğun kusura dayanması

⁶⁴ Bentham (1789), s. 46-64.

⁶⁵ Bentham (1789), s. 92-95, 148-149.

⁶⁶ Polloczek, Dieter Paul (1999) “Utilitarian Conscience and Legal Fictions in Bentham”, *Angelaki: Journal of Theoretical Humanities*, V. 4, N. 1, s. 81-98.

⁶⁷ Li, Cheng (2021) *Projecting Law Reform: Jeremy Bentham’s Networks in Hanoverian Britain, c1790-1830*, ProQuest Dissertations Publishing.

⁶⁸ Bentham (1789), s. 52, 93.

gerektiğine, yani bireylerin kendi ihmalleri veya kasıtlı eylemlerinden kaynaklanan zararlardan sorumlu tutulması gerektiğine değindi⁶⁹. Ayrıca tazminatın davacının uğradığı zararla orantılı olması gerektiğini savundu. Bu fikirleri ile modern haksız fiil hukukunda sorumluluk ve zararlara ilişkin tartışmaları şekillendirmeye devam etmektedir. Bunun yanında Bentham zararın önlenmesinin önemini de belirtti. Bireylerin ve kuruluşların başkalarına zarar vermesini önlemek için makul adımlar atması gerektiğini ve bunun yapılmaması durumunda, ortaya çıkan zararlardan sorumlu olunabileceğini savundu⁷⁰. Bu fikir, başkalarına zarar vermemek için önleyici tedbirlerin alınmasının önemini ve bundaki toplumsal faydayı kabul eden modern haksız fiil hukukunun gelişimine katkıda bulunmuştur.

II. ULUSLARARASI HUKUK ANLAYIŞI

Bentham uluslar hukukunu ilk kez *Introduction to the Principles of Morals and Legislation (Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş)* adlı eserinde ele almış ve “Uluslararası” terimini kullanmıştır. Böylece “Uluslararası hukuk” kavramı ilk kez 1780 yılında Jeremy Bentham tarafından bu eserde kullanılmaya başlanılmış oldu ve sonra da İngilizce metinlerde yer aldı⁷¹. Bentham'ın kavramı “uluslararası” terimiyle ifade etmesinin sebebi, egemen devletlerin üstünde değil aralarında uygulanan bir “hukuk dalı” olmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonra, konuyla ilgili diğer çalışmalarına kaynaklık eden *Commentaries on the Commentaries* adlı eserinde, geleneksel uluslar hukuku kavramına yönelik eleştirisini geliştirmiştir⁷². 1843'te John Bowring, *Bentham'ın Toplu Eserleri* baskısının ikinci cildinde “Uluslararası Hukukun İlkeleri” başlığı altında dört denemesini düzenleyip yayınlamıştır. Eserde “Eğer bir dünya vatandaşı evrensel bir uluslararası kanun hazırlamak zorunda kalsaydı, kendisine amaç olarak neyi benimserdi?

⁶⁹ Bentham (1789), s. 63.

⁷⁰ Bentham (1789), s. 139-141.

⁷¹ Oppenheim (1905) *International law : a treatise*, Longmans, Green, s. 1.

⁷² Bentham, Jeremy (1928) *A Comment on the Commentaries : a Criticism of William Blackstone's Commentaries on the Laws of England / by Jeremy Bentham, Now First Printed from the Author's Manuscript, with Introduction and Notes / by Charles Warren Everett*, England: The Clarendon press, s. 36-37.

Bu, tüm ulusların ortak ve eşit yararı olurdu: bu onun (belirleyici) eğilimi ve görevi olurdu”⁷³ sorgulamasını görüyoruz.

Bentham öncelikle, tek bir ulusun vatandaşı olan belirli bir yasa koyucuya aynı zamanda tüm dünya için yasalar geliştirmesi yönünde güvenilip güvenilemeyeceğini sorguladı. Bu ikilemi, ulusal çıkarlardan vazgeçilmesi gerektiğini savunarak çözmeye çalıştı: “Ama bir devletin hükümdarı, yabancıların menfaati için tebaasının çıkarlarını feda etmeli midir? Neden olmasın?”⁷⁴ demiştir. Üstelik Bentham, savaşı bir ulusun, başkaca bir ulusun zararına kendi haklarını kullanmaya çalıştığı bir tür prosedür olarak görmüştür. Savaşı önlemeye yönelik öneriler yani devlet tarafından oluşturulduğu kabul edilen yazılı olmayan yasaların kanunlaştırılmasına dair öneriler sundu⁷⁵. Bentham’a göre savaşlar, çatışmanın çeşitli nedenlerini daha sistemli bir şekilde ele alarak, bu tür kuralların bulunmadığı yerlerde yeni uluslararası kurallar geliştirerek ve yazılı olmayan gelenekleri açık hale getirerek önlenebilir. Üstelik Bentham, ulusal ve uluslararası hukuku faydacı çizgide reforma tabii tutabilmeyi de mümkün görüyordu⁷⁶.

Bilindiği gibi bir ülkenin iç yasaları, orada yaşayanlar arasında onlarla ilgili herhangi bir anlaşmazlık çıktığında bunları uygulayacak bir üst otoriteye her zaman sahiptir ancak uluslar anlaşmazlığa düştüğünde, onları herhangi bir sabit kurala uymaya zorlayacak böyle bir üst düzey tarafsız otorite yoktur. Uygur uluslar topluluğunun bundan sonra böyle bir mahkeme kurup kuramayacağı ayrı bir sorundur⁷⁷. Dolayısıyla, bir devletin iç hukukunda, ihtilafli davalarda her zaman az çok karar tekdüzeliğe yakın bir yaklaşım olduğu ve kararların gelecekteki eylemler için emsal teşkil edebileceği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, Bentham’a göre, uluslararası hukukun temeli olarak emsallere yapılan atıf yanılıcıdır

⁷³ **Bentham Jeremy/John Bowring** (1843), *The Works of Jeremy Bentham*, Edinburgh: London: W. Tait; Simpkin, Marshall.

⁷⁴ **Bentham/Bowring** (1843), s. 973.

⁷⁵ **Bentham/Bowring** (1843), s. 277-280.

⁷⁶ **Armitage, David** (2011) “Globalizing Jeremy Bentham”, *History of Political Thought*, V. 32, N. 1, s. 63-82.

⁷⁷ **Bentham** (1789), s. 150, 151.

ve ona dayanan hiçbir ilke adil olamaz. Böyle bakıldığında, hiçbir üst otoritenin olmadığı ve zaten gücü kötüye kullanabilecek olmakla suçlayabildiğimiz devletlerin sahası olarak kabul edildiğinde, “ne yapılması gerektiğini düşünmenin ne anlamı var?” sorusunun doğacağı muhakkaktır. Uluslararası hukukun doğru ilkelerini uygulayabilecek ulusal hukuktaki gibi resmi bir otorite olmasa da tüm bireylerin ve tüm ulusların davranışları üzerinde az ya da çok etkisi olan bir güç vardır, ki bu kamuoyunun gücüdür. Bu gücü doğru bir şekilde yönlendirmek için uluslararası hukukun kurallarının çerçevesi gerekmektedir⁷⁸.

Bentham, ceza hukukunun toplumun genel refahına ve olumlu gelişimine nasıl fayda sağlayabileceğini gösteren argümanlara bu amaçla yer verdi. Ona göre uluslararası ceza hukukunun daha fazla geliştirilebilmesi, daha fazla devlet tarafından tanınması ve bu alanın gelişimine katılması ile mümkündür. Bu nedenle Bentham'ın yasamayı etkileme çabasının bir başka yönü olarak, bir yasa düzenlemesi bir ülkede başarılı olması halinde, o ülkenin diğer devletlerdeki yasama için bir model oluşturabilmesini savundu. Çağdaş uluslararası ceza hukukunun rolüne aktarıldığında, Roma Statüsü'nün tamamlayıcılık ilkesi tam olarak bu işlevi görmektedir⁷⁹. Yerel davaların, uluslararası davalara göre daha faydalı etkileri olduğuna veya mümkün olduğu sürece suçtan etkilenen toplumların, suç mağdurlarının yanında görülen uluslararası davalara olan ihtiyacının önemine bu minvalde işaret etmektedir⁸⁰. Ulusal yargı mercilerinin etkili olmadığı durumlarda, UCM (Uluslararası Ceza Mahkemesi)'nin yargı yetkisini kullanma ihtimali, ulusal hukuk reformuna da yol açabilecektir. Bugün devletler, suçları kendi başlarına kovuşturabilmeyi ve UCM'nin müdahalesinden kaçınmayı tercih etseler de; Roma Tüzüğü ulusal mevzuat için bir model olarak

⁷⁸ **Cutler, Fred.** (1999) “Jeremy Bentham and the Public Opinion Tribunal”, *Public Opinion Quarterly*, V. 63, N. 3, s. 321-346.

⁷⁹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü ('UCM Statüsü') tamamlayıcılık ilkesini tanımamaktadır, bu nitelik UCM Statüsü'nün giriş bölümünde belirtilmiştir: Bu statü uyarınca kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, ulusal ceza yargılamalarını tamamlayıcı nitelikte olacaktır. Bknz ICC Statüsü, 17 Temmuz 1998, yürürlük tarihi 1 Temmuz 2002, <www.legal-tools.org/doc/7b9af9/>.

⁸⁰ **Cello, Lorenzo** (2021) “Jeremy Bentham’s Vision of International Order”, *Cambridge Review of International Affairs*, V. 34, N. 1, s. 46-64.

hizmet edebilir niteliktedir ve zaman içinde temel uluslararası suçları kovuşturmak için ulusal düzeyde kapasite geliştirebilmektedir⁸¹.

Bentham'ın sonuç odaklı bu yaklaşımın başka yönleri de var. Uluslararası mahkemeler, sivil toplum kuruluşları tarafından sıklıkla yetersiz sosyal yardım yürütmeleri veya etkilenen topluluklarda yerine getiremedikleri beklentiler yaratmaları nedeniyle eleştiriliyor. Adaleti sonuç odaklı terimlerle düşünmek, uluslararası mahkemelerin, adaletin yalnızca yargılamanın taraflarına değil, daha geniş anlamda uluslararası topluma nasıl fayda sağladığını açıklama çabalarını güçlendirir⁸². ICC bu konuda daha önceki uluslararası ceza mahkemelerine göre bir miktar ilerleme kaydedebilmiştir. Ancak daha yapılacak çok şey var. Bentham, kovuşturmaların gelecekteki yararlı sonuçlarının ana varoluş nedenini, benzer suçların caydırılması olarak işaret ederek, temel suçların ortadan kaldırıldığı durumlara yönelik herhangi bir uluslararası yasal müdahalenin parçası olacak, iyi düşünülmüş ve iyi kaynaklara sahip sosyal yardım stratejileri fikriyle de yararı artırmaya odaklanmıştır⁸³.

Bentham'ın cezalandırma gerekçesi, cezanın etkilenen kişiler için acıdan çok yukarıda açıkladığımız nitelikte bir genel anlamda mutluluk üretme eğilimine dayanır. Yalnızca, yasa koyucuların yasama çalışmalarında fayda ilkesini uygulamak üzere halk tarafından seçildiği, rasyonel ve erişilebilir yasalara sahip, iyi organize olmuş bir devlet bunu başarabilirdi. Bu konuda başarılı olan devletlerin diğer devletlere örnek teşkil edebileceğini vurguladı. Bununla birlikte, demokratik ve barışçıl devletlerin bile, çatışmalarla sonuçlanabilecek uzlaşmazlıklara düşebileceklerini ve şiddetli savaşların çıkmasını önlemek için uluslararası müdahaleyi gerektirecek düzenlemelere ihtiyaç duyacaklarını da fark etmişti⁸⁴.

⁸¹ **Bruno, Jonathan. R.** (2017) "Vigilance and Confidence: Jeremy Bentham, Publicity, and the Dialectic of Political Trust and Distrust", *The American Political Science Review*, V. 111, N. 2, s. 295-307.

⁸² **Schofield, Philip** (2014) "The Legal and Political Legacy of Jeremy Bentham", *Annual Review of Law and Social Science*, V. 9, N. 1, s. 51-70.

⁸³ **Ferraro, Francesco** (2013) "Adjudication and Expectations: Bentham on the Role of Judges", *Utilitas*, V. 25, N. 2, s. 140-160.

⁸⁴ **Bourcier, Benjamin** (2021) "Bentham's International Political Theory: Taking States' Responsibilities Seriously", *Utilitas*, V. 33, N. 3, s. 287-303.

Sonuç olarak, uluslararası hukukun, savaşların önlenmesinde ve devletler arası ilişkilerin iyileştirilmesinde etkili bir araç haline gelebilmesi için reform yapılması gerektiğini savunmuştur. Uluslararası bir düzenleme fikri, aynı zamanda devletler arasındaki anlaşmazlıklara karar verebilecek uluslararası bir mahkemenin kurulması ihtiyacını da görmesine yol açtı⁸⁵. Uluslararası ceza hukukunun temellerini bu şekilde tamamen geliştirmede ancak uluslararası normların devletlerin bürokratik temsilcileri ve hatta devlet başkanları tarafından ihlal edilmesinin cezalandırılması gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur⁸⁶. Bu, Bentham'ın devletlerin egemenliğı hakkındaki düşüncesinde bir miktar koşulluluğun içkin olduğı anlamına gelir. Ulusal devletlerin bunu yapamadığı veya yapmak istemediğı durumlarda, en ciddi suçların faydaya dayalı olarak cezalandırılmasını sağlamanın bir yolu niteliğinde uluslararası ceza hukukunu desteklemiştir. Hukukun uyarlaştırıcılığına dair iddialarını bu söylemleri ile pekiştirdiğini görüyoruz.

Üstelik Bentham da evrensel barış teorisyenlerinden biridir. “A Plan For A Universal and Perpetual Peace” (Evrensel ve Sürekli Barış Planı) makalesinin ana teması, dünya barışını sağlamak için ulusların ulusal çıkarlarını feda etmeleri gerektiğidir. Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere tüm uluslara, sömürgelerden vazgeçilmesi, serbest ticaretin kurulması, donanmaların korsanlara karşı korunmak için gereken düzeye indirilmesi ve orduların karşılıklı olarak küçültülmesi gibi önerilerde bulunmuştur⁸⁷.

Ancak Bentham'a göre, bu reformlar kabul edilse bile uluslar arasında hâlâ çatışmalar yaşanabilir çünkü iki ulusun müzakerecileri arasında bir fikir ayrılığı, çatışma olursa, bunun sonucu savaş olabilecektir. Bu nedenle, anlaşmazlıkları önlemek için ulusların uluslararası bir tahkim mahkemesi veya kendi ifadesiyle

⁸⁵ **Johnston, Jane** (2018) “Three Phases of Courts' Publicity: Reconfiguring Bentham's Open Justice in the Twenty-First Century”, *International Journal of Law in Context*, V. 14, N. 4, s. 525-38.

⁸⁶ **Bentham** (1789), s. 134.

⁸⁷ **Colombos, C. John** (1927) “Jeremy Bentham's Plan for a Universal and Perpetual Peace” (Book Review), *British Yearbook of International Law*, H. Frowde, V. 8, s. 208.

“ortak bir adli mahkeme” kurma konusunda anlaşmaya varmaları gerektiğini öne sürdü. Bentham bu mahkemeyi her ülkenin temsilcilerinden oluşan bir “Kongre” olarak tasavvur etmiştir⁸⁸. Bentham’ın öngördüğü uluslararası mahkeme, kademe-li işlevlerle çalışacaktı. Mahkemenin ilk işlevi yalnızca görüşünü bildirmesi olacaktır. İkinci işlevi, olumlu bir kamuoyu tepkisini teşvik edecek şekilde mahkemece alınan kararların her ulusta yayılması olacaktır. Üçüncü aşama ise sisteme uymada inatçı devletin Avrupa’nın çeşitli yaptırımlarına maruz bırakılması olacaktır. Ve dördüncüsü, son çare olarak, katılımcı devletler mahkeme kararlarının uygulanması için katkıda bulunacak ve silahlı birlikler konuşlandıracaktı⁸⁹. Bentham, sonraki çalışmalarında da bu fikri takip ederek, “tüm uygar uluslar” arasında, her birinin bir kongrede hem yargı hem de yasama yetkisine sahip bir elçi tarafından temsil edileceği bir yasama ittifakını önerdi⁹⁰. Bununla birlikte, Bentham’ın Uluslararası Hukuk kanunu projesi hiçbir zaman tamamlanmamıştır.

Görüldüğü gibi, uluslararası ceza hukukunda reform yapılması ve daha fazla geliştirilmesi için sistematik bir yaklaşım getirmek istemiştir. Onun yöntemi, en çok sayıda insanın genel mutluluğuna hangi suçların en çok zarar verdiğini sormak olacaktır. Halihazırda var olan suçları yani saldırı, insanlığa karşı suçlar, soykırım ve savaş suçlarını hukuk kitabından silmeyecek ancak acı veren diğer ciddi suçların dahil edilip edilmeyeceğini sorgulamıştır. Uluslararası ceza hukuku reformunun merkezinde, belirli toplumlar ve nihayetinde insanlık için en büyük olumsuz sonuçları doğuran en ağır suçların dahil edilmesi ve bunların hukuk uzmanları ve hükümetler tarafından sıradan insanlar tarafından da anlaşılabilir bir dilde ifade edilmesinin sağlanması olacaktır.

Aslında Bentham’ın bakış açısı, mevzuatı geliştiren liberal görüşlere sahip devletlerin ittifak ettikleri bir görüşe dönüşmüştü. Bugün yaşasaydı insan hakları hukuku adında bir uluslararası hukuk dalının varlığını kabul eder miydi?

⁸⁸ Bknz: **Aksu, Eşref** (2008) *Early Notions Of Global Governance : Selected Eighteenth-Century Proposals For ‘Perpetual Peace’ : With Rousseau, Bentham and Kant Unabridged*, University of Wales Press.

⁸⁹ **Johnston** (2018), s. 525-538.

⁹⁰ **Kaino** (2022), s. 55-70.

Bir pozitif hukuk teorisyeni olan Bentham, doğal hukuku benimsemediği için eleştirdiği insan hakları beyannamelerinin artık devletlerin büyük çoğunluğu tarafından korunan bir dizi uluslararası yasal belge olarak yürürlüğe girmesinden büyük ihtimalle rahatsız olacaktı⁹¹. Belki de nihayetinde, insan hakları anlayışının, fayda ilkesinin de daha kapsamlı bir teorisi olduğunu kabul edecekti.

III. ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNUN FELSEFİ TEMELLERİNE KATKISI

Bentham, *milletler hukuku* tabirinin yerini alacak olan uluslararası hukuk teriminin babasıydı. Neden yeni bir kelime icat etmeyi tercih ettiğini açıklamıştır. İçtihatların nasıl sınıflandırılabilceğini tartıştığı eserinde, davranışları kanunun konusu olan kişilerin siyasi nitelikleri açısından değerlendirilebileceğini öne sürdü ve ulusların hukuku deyimini, sözleşmenin aracılığına dayanan bir sözcük olarak kullandı. Öte yandan Bentham, uluslararası geleneğin gelenek ve göreneklerin aracılığına ihtiyaç duymayan bir terim olduğunu savundu⁹².

Bilindiği gibi, uluslararası ceza hukukunun felsefi temelleri, içsel değerleri, normları, kuralları ve kavramları, mevcut dini veya felsefi ilke ve görüşlere referansla desteklenmiştir⁹³. Hem teoride hem de pratikte “ceza adaleti ile insan hakları aktivizmi arasındaki ilişki” olan uluslararası ceza hukuku, temel insani değerlerin korunmasını güçlendirmek isteyen dini veya felsefi okulların taraftarları için bu bakımdan özellikle ilgi çekici olabilir⁹⁴. Dolayısıyla uluslararası insan hakları hareketi için uluslararası ceza hukuku yalnızca suçluların cezalandırılmasını görmek ve bu sayede bazı temel değerlerin onaylanmasını sağlamaktan ibaret değildir. En önemli işlevi, ağır insan hakları ihlallerinin sıklıkla meydana

⁹¹ **Schofield, Philip** (2014) A Defence of Jeremy Bentham's Critique of Natural Rights. Bentham's Theory of Law and Public Opinion, s. 208-230.

⁹² **Janis, M. W.** (1984) Jeremy Bentham and the Fashioning of “International Law” The American Journal of International Law, V. 78, N. 2, s. 405-418.

⁹³ **Moyn, Samuel** (2014) “Judith Shklar on the Philosophy of International Criminal Law”, International Criminal Law Review, V. 14, N. 4-5, s. 717-737.

⁹⁴ **Clarke, Ronald** (2021) “Regulating Crime and the International Crime Drop”, International Criminal Justice Review, V. 31, N. 3, s. 257-259.

geldiği küresel cezasızlık ve hesap verme eksikliği ortamının sona erdirilmesine yardımcı olmaya çalışmaktadır⁹⁵.

Bentham da benzer bir yaklaşım sergilemiştir. Uluslararası ceza hukukunun en önemli işlevinin, doğal hakların korunmasına, insan onurunun veya herhangi bir apriori en yüksek değerin korunmasına hukuki netice bağlamak olmadığını düşünmüştür. Ona göre, en önemli işlevi insanları eğiterek ve suçları caydırarak en çok sayıda insanın en büyük mutluluğunu teşvik etmektir. Medeniyetin çöktüğü anlarda bile hukukun insan toplumlarını uygarlaştırabileceğine ve geliştirebileceğine inanır⁹⁶. Bu yaklaşım aynı zamanda uluslararası ceza hukuku yargı mercileri, bu amaçların gerçekleştirilmesine etkili bir şekilde katkıda bulunuyor mu sorgulamasının devam etmesini gerektiriyor. Katkıda bulunmuyorsa bunları iyileştirmek için hangi reformlara ihtiyaç vardır? Bentham gibi reformlarla çözümlü bulmaya devam edebilmek önemlidir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Jeremy Bentham'ın, hukuku “uygarlaştırıcı bir güç” olarak görmesinin temelinde, onun bir bütün olarak hukuk anlayışı ve felsefi yaklaşımı yer aldığı görülmüştür. Bentham, 18. ve 19. yüzyılın önemli hukuk filozoflarından biri ve faydacılık (utilitarianism) felsefesinin kurucusu olarak, bireylerin mutluluğunu ve refahını artırmayı hedefleyen bir sistemin savunusunu ortaya koymuştur. Bentham'ın hukuku neden uygarlaştırıcı bir güç olarak gördüğüne dair bazı önemli noktalar makalede ortaya çıkarılmıştır. Öncelikle Bentham'ın hukuk anlayışının merkezinde fayda prensibi (principle of utility) bulunmaktadır. Bu prensip, bir eylemin veya kuralın ahlaki değerinin, toplumun genel mutluluğuna yaptığı katkıya göre değerlendirileceğini öne sürmektedir. Hukuk, bu bağlamda toplumun genel refahını artırmak için bir araç olarak görülür. Eğer bir yasa, bireylerin mutluluğunu artırıyor ve acılarını azaltıyorsa, o yasa iyidir ve uygardır, anlamına gelmektedir. İkinci olarak Bentham, hukukun toplumsal düzeni sağlamada ve bireylerin refahını korumada kritik bir rol oynadığını

⁹⁵ Bknz: **Orakhelashvili, Alexander** (2011) “The Philosophy of International Criminal Law”, In Research Handbook on the Theory and History of International Law, Edward Elgar Publishing.

⁹⁶ **Bentham** (1789), s. 150, 151.

savunmuştur. Yani hukuk kuralları, insanların birbirlerine zarar vermelerini engellerek toplumsal düzeni sağlar ve bu da genel mutluluğu artırır. Bu görüşüne göre, bu düzen, medeni bir toplumun temelidir ve hukukun düzeni koruyucu ve teşvik edici rolü onu uygarlaştırıcı bir güç yapar. Ayrıca Bentham, hukukun dinamik ve reforme edilebilir bir yapıda olması gerektiğini savunmaktadır. Nitekim hukukun sürekli olarak toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi ve bireylerin refahını artırması gerektiğini düşündü. Bu reformcu yaklaşım, hukukun toplumu sürekli olarak daha medeni, adil ve refah düzeyi yüksek bir hale getirme potansiyeline işaret eder. Tüm bunların yanında Bentham, hukukun aynı zamanda eğitimsel bir işlevi olduğunu düşündü. Hukuk kuralları, bireylerin doğru ve yanlış hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olur ve onların topluma uygun davranışlarda bulunmalarını teşvik etme niteliğini taşımaktadır. Bu eğitimsel rol, toplumun uygarlaşmasını destekler.

Üstelik Bentham, adaletin ve eşitliğin hukukun temel amaçları arasında olması gerektiğini savundu. Ona göre adaletli ve eşitlikçi bir hukuk sistemi, bireylerin haklarını korur ve haksızlıkların önüne geçer. Bu da toplumu daha adil ve medeni bir yapıya kavuşturur. Bentham'ın hukuku uygarlaştırıcı bir güç olarak görmesi, onun hukuku bireylerin ve toplumun refahını artıran, düzeni sağlayan, eğitimsel rol oynayan ve adaleti teşvik eden bir araç olarak değerlendirmesinden kaynaklandığı görülmüştür. Bentham'ın bu görüşleri, modern hukuk sistemlerinin temellerinden birini oluşturmuştur ve hukuk felsefesinin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır.

Fakat etik teoriler ahlaki ikilemlerle başa çıkmak için kullanılan bir tekniktir; bu nedenle hem olumlu hem de olumsuz yönleri tam olarak bilinerek uygulanması gerektiği düşünülebilir. Elbette herkesi memnun edecek kararlar almak neredeyse imkansızdır. Bentham'a göre bunun yerine, daha çok insanın iyiliğinin çıkarları doğrultusunda hareket etmek neticede her bireyin çıkarına olduğu kadar toplumun da çıkarınadır.

Bunun yanında faydacı felsefenin iki temel ilkesi olan mutluluk ve eylemlerde daima sonuç odaklı olabilmek zordur. Öte yandan Bentham'ın kanunların meşru olup olmadıklarını ahlaki veya doğal temellerinden ziyade egemen otorite veya devlet tarafından belirlenmelerine bağlaması hala tartışmalıdır. Çünkü Bentham'ın bu pozitivist hukuk yaklaşımı, gözlemlenebilir hukuki ilkelere ve bunların pratik so-

nuçlarına vurgu yaparak, hukuki analiz ile ahlaki değerlendirmeler arasında ayırım yapmayı savunur. Günümüzde doğal hukuk, insan hakları hukuku nedeniyle pozitif hukukun bu kadar keskin ayrımının imkansız olduğu bir boyuta gelmiştir. Ayrıca hukuk ve içtihatlaraya yönelik faydacı yaklaşımı, onun “en büyük mutluluk ilkesi” fikrine dayanır. En fazla sayıda bireyin acısını en aza indirecek ve genel mutluluğu en üst düzeye çıkaracak kuralların hesaplanarak yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu faydacı bakış açısının, İngiltere ve Avrupa ülkelerinde insanların hukuk düşünceleri ve hukuki rejimleri nasıl değerlendireceklerine dair kabulleri üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Kendinden sonraki hukuk teorisyenleri ve filozofların konuyu geliştirmeleri ve ilerletmeleri için bir temel sağlamıştır. Onun teorileri, özellikle faydacı etik, hukuki pozitivizm ve hukuk sistemlerinin mantıksal ve bilimsel analizi alanlarında hukuk ve hukuk teorisi çalışmalarını etkilemeye devam ediyor.

Ancak bu alanda yapılacak bundan sonraki tartışmalarda Jeremy Bentham’ın çağdaşı olan Blackstone gibi düşünürlerin eleştirileri de konu edilebilir. Çünkü Bentham’ın aksine Blackstone, yorumlamanın en adil ve rasyonel yöntemini pozitivist öngörü ve hesap edilebilirlikten ziyade yasa koyucunun iradesini, yasanın yapıldığı andaki niyetini en doğal ve muhtemel işaretlerle araştırmak olarak ortaya koyar. Bu da kelimeler, bağlam, konu, etkiler ve sonuçlar ya da yasanın ruhu ve mantığı ile yapılır. Ona göre genel hukukta bütün durumlar öngörülemez veya öngörülse bile ifade edilemez. Yasa koyucunun kelimelere olmasa da anlamlandırma etkinliğine dair bazı problemler ortaya çıkacaktır ve lafzına girebilecek hususları, açıkça istisna edilmemiş olsa da, onun anlamına aykırı olabilir. Blackstone’un odaklandığı nokta, geleceğe yönelik her şeyi gören bir yasama gözünün yokluğunda, mevzuatı yorumlamak için yargısal takdir yetkisine duyulan pratik ihtiyaçtır⁹⁷. Blackstone’un eleştirilerine makalenin kapsamını aşmamak için sadece değinilmiştir ve ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek niteliktedir.

Üstelik Bentham’ın Uluslararası hukuk ve uluslararası ceza hukuku görüşleri de eleştiriye maruz kalmıştır. Bentham, ceza/emperyal kolonilere ömür boyu

⁹⁷ **Oldham, James** (1991) “From Blackstone to Bentham: Common Law versus Legislation in Eighteenth-Century Britain”, *Michigan Law Review*, V. 89, N. 6, s. 1637-1660; **Himmelfarb, Gertrude** (2020) “Bentham Versus Blackstone”, *Econ Journal Watch*, V. 17, N. 1, s. 256-269.

karşı çıktığını ifade etmişken, yaşamının son yılında (1831) yayınlanan *Kolonizasyon Şirketi Teklifi*'nde Avustralya'da bir yerleşimci kolonisini savunmuştur⁹⁸. Bu nedenle evrenselci ve emperyalist bir yaklaşım sergilediği ve Batı'nın üstünlüğüne dayanan bir evrensel hukuk ve ceza anlayışını savunduğu ve bu yaklaşımının diğer kültürlerle saygısızlık olarak algılanabileceğini öne sürülmüştür.

Bentham'ın utilitarist (faydacı) felsefesi, insan hakları ve adalet gibi temel kavramları dikkate almadığı yönünde daima eleştirilmiştir. Utilitarizmin, bireylerin haklarını ihmal edebileceği ve çoğunluğun çıkarlarını her şeyin üzerinde tutabileceği endişesi vardır. Bu nedenle de Bentham uluslararası ilişkilerde tek taraflı ve Batı merkezli bir yaklaşım sergilediği için eleştirilmiştir. Onun uluslararası hukuku ve ceza hukukunu Batı'nın çıkarları doğrultusunda şekillendirdiği iddia edilmiştir. Tüm bunlara rağmen, İngiliz Ulusal Hukuku, Uluslararası Hukuk ve hatta Uluslararası Hukukun temel ilkelerine etkisi tartışılmazdır.

⁹⁸ **Arneil, Barbara** (2021) "Jeremy Bentham: Pauperism, Colonialism, and Imperialism", *The American Political Science Review*, V. 115, N. 4, s. 1147-1158.

KAYNAKÇA

- Aksu, Eşref** (2008) *Early Notions Of Global Governance: Selected Eighteenth-Century Proposals For ‘Perpetual Peace’ : With Rousseau, Bentham and Kant Unabridged*, University of Wales Press.
- Archambeault, William G.** (1979) *Evaluating The Utility Of The Deterrent Residual In Predicting Deterrent Outcomes In A Self-Report Study: A Comparative Analysis Of The Beccarian And Benthamite Models Of Deterrence Theory*, ProQuest Dissertations Publishing.
- Armitage, David** (2011) “Globalizing Jeremy Bentham”, *History of Political Thought*, V. 32, N. 1, s. 63-82.
- Arneil, Barbara** (2021) “Jeremy Bentham: Pauperism, Colonialism, and Imperialism”, *The American Political Science Review*, V. 115, N. 4, s. 1147-1158.
- Ayres, Robert U.** (2023) “Bentham and Utilitarianism”, In *The History and Future of Economics*, Springer International Publishing AG, s. 113-126.
- Baujard, Antoinette** (2009) “A Return to Bentham’s Felicific Calculus: From Moral Welfarism to Technical Non-Welfarism.” *The European Journal of the History of Economic Thought*, V. 16, N. 3, s. 431-53.
- Bentham, Jeremy** (1776) *A fragment on government : being an examination of what is delivered, on the subject of government in general, in the introduction to Sir William Blackstone’s Commentaries*. E. Wilson.
- Bentham, Jeremy** (1789) *An Introduction To The Principles Of Morals And Legislation*, Printed in the year 1780, and now first published, By Jeremy Bentham, of Lincoln’s Inn, Esquire, printed for T. Payne, and Son, at the Mews Gate.
- Bentham, Jeremy** (1928) *A Comment on the Commentaries : a Criticism of William Blackstone’s Commentaries on the Laws of England / by Jeremy Bentham, Now First Printed from the Author’s Manuscript, with Introduction and Notes / by Charles Warren Everett*, England: The Clarendon press.
- Bentham, Jeremy/John Bowring** (1843) *The Works of Jeremy Bentham*, Edinburgh : London: W. Tait; Simpkin, Marshall.
- Bentham, Jeremy** (1945) *The Limits of Jurisprudence Defined*, Everett, Charles Warren (editor), New York: Columbia University Press, s. xi-353.
- Bourcier, Benjamin** (2021) “Bentham’s International Political Theory: Taking States’ Responsibilities Seriously”, *Utilitas*, V. 33, N. 3, s. 287-303.

- Bruno, Jonathan. R.** (2017) "Vigilance and Confidence: Jeremy Bentham, Publicity, and the Dialectic of Political Trust and Distrust", *The American Political Science Review*, V. 111, N. 2, s. 295-307.
- Burns, James H.** (2005) "Happiness and Utility: Jeremy Bentham's Equation", *Utilitas*, V. 17, N. 1, s. 46-61.
- Cello, Lorenzo** (2021) "Jeremy Bentham's Vision of International Order", *Cambridge Review of International Affairs*, V. 34, N. 1, s. 46-64.
- Clarke, Ronald** (2021) "Regulating Crime and the International Crime Drop", *International Criminal Justice Review*, V. 31, N. 3, s. 257-259.
- Colombos, C. John** (1927) "Jeremy Bentham's Plan for a Universal and Perpetual Peace", (Book Review), *British Yearbook of International Law*, H. Frowde, V. 8, s. 208.
- Crimmins, James E.** (2023) "Jeremy Bentham", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/bentham/>> s.e.t. 20.01.2024.
- Cutler, Fred** (1999) "Jeremy Bentham and the Public Opinion Tribunal", *Public Opinion Quarterly*, V. 63, N. 3, s. 321-346.
- De Champs, Emmanuelle** (2011) "Constitution And The Code: Jeremy Bentham On The Limits Of The Constitutional Branch Of Jurisprudence: Jeremy Bentham's Theory Today", *The Tocqueville Review*, V. 32, N. 1, s. 21-42.
- Dinwiddy, John R.** (1989) "Bentham on Invention in Legislation" *Enlightenment and Dissent*, N. 8, s. 25.
- Draper, Anthony J.** (2002) "An Introduction to Jeremy Bentham's Theory of Punishment", *Journal of Bentham Studies*, V. 5, N. 1, s. 1-17.
- Feldman, Fred** (2004) *Pleasure and the Good Life: Concerning the Nature, Varieties, and Plausibility of Hedonism*, 1st edition, Clarendon Press.
- Ferraro, Francesco** (2013) "Adjudication and Expectations: Bentham on the Role of Judges", *Utilitas*, V. 25, N. 2, s. 140-60.
- Heilbron, Johan/Magnusson, Lars/Wittrock, Björn** (1998) *The Rise of The Social Sciences And The Formation of Modernity : Conceptual Change In Context, 1750-1850*, KluwerAcademic Publishers.
- Himmelfarb, Gertrude** (2020). "Bentham Versus Blackstone", *Econ Journal Watch*, V: 17, N: 1, s. 256-269.

- Hollander, Samuel** (2020) “Bentham, Utilitarian Ethics and Distributive Justice” A History of Utilitarian Ethics, 1st edition, Routledge, s. 215-36.
- Johnston, Jane** (2018) “Three Phases of Courts’ Publicity: Reconfiguring Bentham’s Open Justice in the Twenty-First Century”, *International Journal of Law in Context*, V. 14, N. 4, s. 525-38.
- Kaino, Michihiro** (2022) “Bentham as a Theorist of the Rule of Law and His Idea of Universal Interest”, *Ratio Juris*, V. 35, N. 1, s. 55-70.
- Kelly, Paul. J.** (1989) “Utilitarianism and Distributive Justice: The Civil Law and the Foundations of Bentham’s Economic Thought” *Utilitas*, V. 1, N. 1, s. 62-81.
- Janis, M. W.** (1984) Jeremy Bentham and the Fashioning of “International Law” *The American Journal of International Law*, V. 78, N. 2, s. 405-418.
- Li, Cheng** (2021) *Projecting Law Reform : Jeremy Bentham’s Networks in Hanoverian Britain, c1790-1830*, ProQuest Dissertations Publishing.
- Marciniak, Angela** (2017) “Prevention of Evil, Production of Good’: Jeremy Bentham’s Indirect Legislation and Its Contribution to a New Theory of Prevention” *History of European Ideas*, V. 43, N. 1, s. 83-105.
- Mill, John S./Bentham, Jeremy/Austin, John** (1962) *Utilitarianism, On liberty, Essay on Bentham : Together with selected writings of Jeremy Bentham and John Austin*, World Pub. Co.
- Moyn, Samuel** (2014) “Judith Shklar on the Philosophy of International Criminal Law”, *International Criminal Law Review*, V. 14, N. 4-5, s. 717-737.
- Oldham, James** (1991) “From Blackstone to Bentham: Common Law versus Legislation in Eighteenth-Century Britain”, *Michigan Law Review*, V. 89, N. 6, s. 1637-1660.
- Oppenheim, Lassa** (1906) *International law, a treatise : v. 1: Peace (1905) V: 1*. Longmans, Green, and co.
- Orakhelashvili, Alexander** (2011) “The Philosophy of International Criminal Law”, In *Research Handbook on the Theory and History of International Law*, Edward Elgar Publishing.
- Padovani, Andrea/Stein, Peter G./Lobban, Michael** (2015) “The Age Of Bentham And Austin”, In *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence*, Springer Netherlands, s. 411-441.
- Pitts, Jennifer** (2003) “Legislator of the World? A Rereading of Bentham on Colonies”, *Political Theory*, V. 31, N. 2, s. 200-234.

- Polloczek, Dieter Paul** (1999) "Utilitarian Conscience and Legal Fictions in Bentham" *Angelaki: Journal of Theoretical Humanities*, V. 4, N. 1, s. 81-98.
- Quinn, Michael** (2014) *Bentham on Mensuration: Calculation and Moral Reasoning*. *Utilitas*, V. 26, N. 1, s. 61-104.
- Rosen, Frederick** (2004) "Bentham, Jeremy (1748-1832), Philosopher, Jurist, and Reformer", In *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press.
- Rossmo, D. Kim & Summers, Lucia** (2021). *Bentham and the Philosophical Nature of Preventive Policing*. *International Criminal Justice Review*, V. 31, N. 3, s. 263-265.
- Schofield, Philip** (2013) "The Legal and Political Legacy of Jeremy Bentham." *Annual Review of Law and Social Science*, V. 9, N. 1, s. 51-70.
- Schofield, Philip** (2014) *A Defence of Jeremy Bentham's Critique of Natural Rights, Bentham's Theory of Law and Public Opinion*, s. 208-230.
- Schofield, Philip** (2017) "Bentham, Jeremy", In *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Social Theory*, John Wiley & Sons, Ltd., s. 1-3.
- Schofield, Philip/Tasioulas, John/Albrecht, Kristin** (n.d.). *Bentham, Jeremy: On Justice*. In *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*, Springer Netherlands, s. 259-264.
- Scott, Jacques** (2021) "The Story of Jeremy Bentham on Police: Bridging the Bentham Project to Criminology", In *Jeremy Bentham on Police*, UCL Press, s. 3.
- Strauss, Loe** (2022) "The Hedonistic Calculus and the Problem of Courage" (356c-359c), In *Leo Strauss on Plato's "Protagoras"*, University of Chicago Press, s. 380-404).
- Sundem, Garth** (2009) *If It Feels Good, Do It: Jeremy Bentham's Hedonistic Calculus*, In *The Geeks' Guide to World Domination*, Crown/Archetype.
- Sverdlik, Steven** (2023) *Bentham's An Introduction to the Principles of Morals and Legislation: A Guide*, 1st edition, Oxford University Press.
- Weinreich, Spencer J.** (2021) "Panopticon, Inc.: Jeremy Bentham, Contract Management, and (Neo) Liberal Penalty", *Punishment & Society*, V. 23, N. 4, s. 497-514.
- Yıldız, Elif Çağla** (2016) "Jeremy Bentham'ın İdam Cezasına Yaklaşımı", *Hukuk Felsefi Arkivi*, s. 428-431.